

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทบทวนวรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องบทบาทของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านในงานส่งเสริมการเกษตร อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิด หลักการ ทฤษฎี ตัวแปรของการศึกษา รวมทั้งการกำหนดประเด็นคำถามในการสร้างเครื่องมือการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา ประกอบด้วยสาระสำคัญ 6 ส่วน ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาท
2. แนวคิดเกี่ยวกับอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร
4. สภาพทั่วไปของอำเภอเมือง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

1.1 ความหมายของบทบาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546:602) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า

บทบาท หมายถึง การทำท่าตามบท การร่าตามบท การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น

บทบาท ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า ROLE เป็นเรื่องของพฤติกรรมและหน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็ควรแสดงพฤติกรรมให้ตรงและเหมาะสมกับหน้าที่ ความรับผิดชอบนั้น

นิคย์ ประจงแต่ง (2548: 5,23) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งที่บุคคลนั้น ได้รับการแสดงออกนั้นย่อมผูกพันกับความคิดของผู้ดำรงตำแหน่งเองและตามความคาดหวังของผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

สำเร็จ กล่าวหาญ (2549: 7,12) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แนวทางการแสดงออกหรือปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในตำแหน่งทางสังคม ทางหน้าที่การงานตามภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล

บุญตา ไส้เลิศ (2550:12) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพของตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ ต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้ตามบทบาทของตำแหน่งนั้น และคล้อยตามความมุ่งหวังของสังคม เช่น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ก็หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ที่ปฏิบัติในสถานศึกษานั้น

สินธร คำเหมือน (2550:7) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและพฤติกรรมที่คาดหวัง หรือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และได้แสดงออกตามบทบาท

จิตติชญาณ์ เปรมกิจ (2552:8) ได้ให้ความหมายของบทบาท คือ พฤติกรรมของบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ที่สังคมกำหนดไว้

สรุป บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวัง และหน้าที่ของสถานภาพของตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่บุคคลได้รับและแสดงออกมา หรือปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น

1.2 ความสำคัญของบทบาท

บทบาทของผู้นำเกษตรกรในงานส่งเสริมการเกษตร

นที ขลิบทอง (2554:116-119) กล่าวว่า บทบาทตามกฎหมาย นอกจากผู้นำเกษตรกรที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบไปตามตำแหน่งงานที่กำหนดไว้ตามระเบียบ หรือข้อบังคับของแต่ละหน่วยงานแล้ว ผู้นำเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกจากเกษตรกรในบางหน่วยงาน ยังได้มีการกำหนดบทบาทไว้ในระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานอีกด้วย ซึ่งกำหนดโดยกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ ดังนี้

บทบาทของเกษตรกรหมู่บ้าน

1. ร่วมกับเกษตรกรผู้นำและเกษตรกรทั่วไปรวบรวมสถิติ ข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการวางแผนการพัฒนาการเกษตรของหมู่บ้าน
2. ร่วมกับองค์กรต่าง ๆ และ/หรือเจ้าหน้าที่เข้าไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านและพิจารณากำหนดแนวทางและแผนการพัฒนาการเกษตรในหมู่บ้าน
3. ชักชวน กระตุ้นและสนับสนุนให้บุคคลหรือกลุ่มองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรในหมู่บ้านได้มีโอกาสร่วมกันทำงานตามแผนการที่ได้วางไว้

4. พบปะเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะเกษตรกรตำบลเพื่อรับความรู้หรือคำแนะนำต่าง ๆ
5. ร่วมในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรทั้งในด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
6. ช่วยกระจายความรู้และความคิดที่ได้รับ ไปยังเกษตรกรรายอื่น ๆ และกระตุ้นให้เกษตรกรรายอื่น ๆ นำความรู้ไปปฏิบัติตาม
7. ช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่สามารถแก้ไขได้ หากไม่สามารถแก้ไขได้ให้ช่วยแจ้งให้เกษตรตำบลทราบเพื่อหาทางแก้ไขต่อไป
8. ช่วยเกษตรตำบลในการกระจายข่าวสาร
บทบาทที่ควรจะเป็น ด้วยสภาพของการทำการเกษตรและการส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน บทบาทของผู้นำเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการเกษตรจึงควรแบ่งออกได้ ดังนี้
 1. บทบาททางด้านการสนับสนุนการผลิต ผู้นำเกษตรกรควรมีบทบาทในการสนับสนุนการผลิต ดังนี้
 - 1) ให้ความช่วยเหลือในด้านการวางแผนการผลิต
 - 2) หาแหล่งปัจจัยการผลิตที่มีความเป็นธรรมให้แก่เกษตรกร เช่น หาแหล่งดินเชื้อที่คิดดอกเบี้ยในอัตราที่เป็นธรรมให้แก่เกษตรกร
 - 3) ชักชวนให้เกษตรกรในท้องถิ่นปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานทางการเกษตร เช่น ทำคันคูทดน้ำ และระบายน้ำ สร้างแหล่งเก็บน้ำ ปรับปรุงถนนที่ใช้ในการคมนาคมขนส่ง
 - 4) กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้มีพลังกลุ่มในการต่อรองขอความเป็นธรรมในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมกันลงทุนจัดซื้อปัจจัยการผลิตที่จำเป็นเพื่อลดต้นทุนหรือจัดสร้างยุ้งฉางเก็บรักษาผลผลิตเพื่อลดความเสี่ยงของผลผลิต
 2. บทบาททางด้านการถ่ายทอดความรู้ ผู้นำเกษตรกรควรเป็นผู้แทนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการถ่ายทอดความรู้ทางเกษตรและที่เกี่ยวข้องให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่น ดังนี้
 - 1) เป็นตัวอย่างในการนำความรู้ที่ได้รับจากการส่งเสริมมาปฏิบัติเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรในท้องถิ่น
 - 2) ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้เกษตรกรในท้องถิ่นได้รับทราบและกระตุ้นให้เกิดการยอมรับเพื่อนำไปปฏิบัติ
 - 3) ให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกร เมื่อเกษตรกรในท้องถิ่นประสบปัญหาจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้

4) รวบรวมข้อมูลทางการเกษตรและที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น แล้วเสนอให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้รับทราบ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาการเกษตรต่อไป

3. บทบาทด้านการประสานงาน ผู้นำเกษตรกรควรมีบทบาทในการประสานงานต่าง ๆ ดังนี้

1) ประสานงานให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกรในท้องถิ่นมีความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

2) ประสานความสัมพันธ์ทั้งระหว่างเกษตรกรภายในท้องถิ่นและระหว่างเกษตรกรในท้องถิ่นกับเกษตรกรในท้องถิ่นอื่น

3) ประสานกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตร เช่น ประสานกับพ่อค้าคนกลางหรือผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต เพื่อให้เกษตรกรในท้องถิ่นได้รับความเป็นธรรมในการติดต่อธุรกิจ

4) ประสานกับเจ้าหน้าที่ในสังกัดหน่วยราชการอื่น หรือพนักงานของรัฐวิสาหกิจและเอกชนที่เข้ามาทำหน้าที่ทางด้านการเกษตรในท้องถิ่น

วิชา พงศ์พัฒนานนท์ (2551:100) ได้สรุปบทบาทในการจัดทำแผนชุมชนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในเขตภาคกลาง คือ เจ้าหน้าที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากนักส่งเสริมรุ่นเก่าเป็นนักส่งเสริมรุ่นใหม่จากผู้นำสั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก แนะนำกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ เป็นนักประสานงานด้วยบริบทของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เน้นคนเป็นศูนย์กลางพัฒนา เนื่องจากการวิจัยประเด็นปัญหาที่ค้นพบเป็นอันดับแรก คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการบูรณาการภาครัฐ

นที ขลิบทอง (2554:10) กล่าวว่า บทบาทสำคัญของผู้นำเกษตรกรในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร คือ การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรด้วยการเป็นตัวกลางในการเผยแพร่ความรู้ และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากแหล่งความรู้และข้อมูลไปสู่เกษตรกรในท้องถิ่นและนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นมาพิจารณาพร้อมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงรวมทั้งการเป็นผู้สนับสนุนให้กระบวนการส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้อย่างต่อเนื่อง

สรุป บทบาทสำคัญของผู้นำเกษตรกรในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร คือ การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรด้วยการเป็นตัวกลางในการเผยแพร่ความรู้ และข้อมูลข่าวสารทางเกษตรจากแหล่งความรู้และข้อมูลไปสู่เกษตรกรในท้องถิ่น และนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

ในท้องถิ่นมาพิจารณาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุง รวมทั้งเป็นผู้สนับสนุนให้กระบวนการส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณภาพ และบรรลุตามวัตถุประสงค์

ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาท มีดังนี้

1. ทำให้เกิดการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิก ตามความถนัดและความสามารถ
2. ทำให้สมาชิกในสังคมรู้ถึงฐานะและความรับผิดชอบของตนเอง
3. ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบ สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามหน้าที่ของตนตาม

สถานภาพและบทบาท

1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำตามหน้าที่ ตำแหน่งและสถานภาพ ในสังคม นักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบทบาทไว้ในหลายลักษณะ คือ

อัลพอร์ท (Allport, 1973:181-184) อ้างถึงใน จิตวิทยาน์ เปรมกิจ (2552:9) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role Expectation) หมายถึง บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคมและโดยสถานภาพที่บุคคลนั้น ๆ ครอบงำอยู่

2. การรับรู้บทบาท (Role Conception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ตามการรับรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptation) หมายถึง การรับบทบาทจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทที่ตนรับอยู่ การยอมรับบทบาทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลอาจไม่ได้ยินยอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ที่ปฏิบัติตาม เพราะถ้าหากบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการ (Role Conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้นผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็พยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น

4. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) หมายถึง บทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (Actual Role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมได้คาดหวัง

หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้เพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้น ๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง

อังกาบ กอศรีพร (2545:45) เสนอว่า บทบาทควรแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. บทบาทตามความคาดหวังของสังคม (Prescribed Role Objective Role) ซึ่งหมายถึง ความคาดหวังชุดหนึ่งที่กำหนดโดยบรรทัดฐานของสังคม บุคคลใดที่อยู่ในสถานภาพเดียวกัน ย่อมถูกคาดหวังจากสังคมว่าจะแสดงบทบาทแบบเดียวกัน
2. บทบาทตามความเข้าใจส่วนบุคคล (Subjective Role) หมายถึง ความคาดหวังเฉพาะที่บุคคลแต่ละคนมีต่อพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น
3. บทบาทที่แสดงออกจริง (Enacted Role) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกจริง ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงแต่ความคาดหวังเท่านั้น

พัชรารณณ์ แก้วน้ำใส (2546:9) สรุปว่า บทบาท คือ การปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคลเพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ถ้าสถานภาพหรือความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปบทบาทจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

วีณา พงศ์พัฒนานนท์ (2551:11) การศึกษาบทบาททางสังคมวิทยา สามารถแบ่งแนวคิดออกเป็น 2 แนวความคิดใหญ่ ๆ คือ

1. แนวความคิดเชิงโครงสร้าง (structural traditional) มองว่าบทบาทเกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงระหว่างจุดของความคาดหวัง สิทธิและหน้าที่เชิงบรรทัดฐานกับตำแหน่งหรือสถานภาพต่าง ๆ ในโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ที่เกิดขึ้นในแง่หนึ่งคือการสนองตอบโดยตรงจากความคาดหวังต่าง ๆ ของบทบาท
2. แนวคิดเชิงปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (symbolic interaction theory) ซึ่งมีลักษณะตรงข้าม คือ พิจารณาว่าบทบาทมีผลมาจากการมีประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น หรือจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม บทบาทตามแนวคิดนี้จึงมีลักษณะไม่ตายตัว หรือถูกกำหนดไว้ก่อน จากโครงสร้างทางสังคม

สรุป บทบาทเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำตามหน้าที่ ตำแหน่งและสถานภาพในสังคม โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ บทบาทที่สังคมคาดหวัง การรับรู้บทบาท การยอมรับบทบาทของบุคคล และการปฏิบัติตามหน้าที่ของบุคคล หรือการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคลเพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ถ้าสถานภาพหรือความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปบทบาทจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

2. แนวคิดเกี่ยวกับอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน

2.1 ความหมายของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2555) ระบุว่า อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) เป็นกำลังสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ระดับหมู่บ้าน และมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มาจากการเลือกตั้งของอาสาสมัครเกษตรทั้ง 13 สาขา ได้แก่ อาสาสมัครเกษตรและสหกรณ์ อาสาสมัครฝนหลวง อาสาสมัครเกษตรด้านบัญชี ประมงอาสา อาสาปศุสัตว์ หมอดินอาสา เกษตรหมู่บ้าน อาสาสมัครสหกรณ์ อาสาสมัครชลประทาน เศรษฐกิจการเกษตรอาสา อาสาปฎิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม อาสาสมัครชวชนาชนันนำ อาสาพัฒนาทางพารา และผู้แทนเกษตรกรรมตาม พ.ร.บ. สถาเกษตรกร พ.ศ. 2553 ซึ่งมีเป้าหมายที่จะดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการแก่เกษตรกรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้สามารถเข้าถึงการบริการภาครัฐได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) จะเป็นผู้ที่ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับส่วนราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้การพัฒนาและการช่วยเหลือเกษตรกรตรงกับความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร และสามารถแก้ไขปัญหาสถานการณ์ฉุกเฉินทางธรรมชาติ เช่น ภัยธรรมชาติ การระบาดของโรคแมลงและศัตรูของผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างทันเวลา ซึ่งอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) จะอยู่ในวาระ คราวละ 4 ปี

อาสาสมัครเกษตร หมายถึง เกษตรกรหรือบุคคลที่ได้รับคัดเลือกหรือสมัครใจเป็นอาสาสมัคร ภายใต้หลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด เพื่อเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งงานของชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือสหกรณ์ เรียกโดยย่อ “อกษ.”

ผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้าน หมายถึง ผู้ที่ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หรือเกษตรและสหกรณ์จังหวัด ประกาศบัญชีรายชื่อเป็นผู้แทนเกษตรกรที่ได้รับเลือกตั้งตามพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ.2553

อาสาสมัครเกษตรกิตติมศักดิ์ หมายถึง บุคคลที่คณะกรรมการนโยบายอาสาสมัครเกษตรพิจารณาเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสมควรได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติ ในฐานะที่เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ด้านการพัฒนาการเกษตรของชาติ

ประเภทของอาสาสมัครเกษตร (อกษ.) ตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง ประเภทคุณสมบัติและการขึ้นทะเบียนอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครกิตติมศักดิ์กำหนดให้

อาสาสมัครเกษตร (อกษ.) มี 13 ประเภท ดังนี้ อาสาสมัครเกษตรและสหกรณ์ อาสาสมัครเกษตรฝนหลวง อาสาสมัครเกษตรด้านบัญชี ประมงอาสา อาสาปศุสัตว์ หมอดินอาสา เกษตรหมู่บ้าน อาสาสมัครสหกรณ์ อาสาสมัครชลประทาน เศรษฐกิจการเกษตรอาสา อาสาปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม อาสาสมัครชวชนาชนันนา และอาสาพัฒนาทางพารา

อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน หมายถึง อาสาสมัครเกษตรหรือผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือก (หมู่บ้านละ 1 คน) จากที่ประชุมอาสาสมัครเกษตรและผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงการทำงานของอาสาสมัครเกษตรสาขาต่าง ๆ องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้าน โดยเรียกว่า “อกม.”

สรุป อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน มาจากการคัดเลือกอาสาสมัครเกษตรสาขาทั้ง 13 สาขาและผู้แทนเกษตรกร เพื่อเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการประสานงานระหว่างเกษตรกรและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาและช่วยเหลือเกษตรกรตรงกับความต้องการที่แท้จริง

2.2 วิธีการสรรหาอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน

ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (พ.ศ.2554:1-2) ระบุการสรรหาอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านไว้ดังนี้

- 1) ให้แต่ละหมู่บ้านมีอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านเรียกโดยชื่อว่า (อกม.) หมู่บ้านละ 1 คน
 - 2) ให้อาสาสมัครเกษตรทุกประเภทที่มีในแต่ละหมู่บ้านและผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้านที่ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และเกษตรและสหกรณ์จังหวัด ประกาศบัญชีรายชื่อผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งตามพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. 2553 เลือกในระหว่างกันเองให้ได้อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) หมู่บ้านละ 1 คน กรณีหมู่บ้านใดมีอาสาสมัครเกษตรหรือผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้านเพียงคนเดียวให้ถือว่าอาสาสมัครเกษตรหรือผู้แทนเกษตรกรระดับหมู่บ้านคนนั้น เป็นอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน
 - 3) นายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำจังหวัด และนายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำกรุงเทพมหานคร แล้วแต่กรณีเป็นผู้ดำเนินการจัดให้มีการคัดเลือกอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านตามข้อ 2)
 - 4) นายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำจังหวัด และนายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำกรุงเทพมหานครเป็นผู้มีอำนาจลงนามในคำสั่งแต่งตั้งอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน
- ให้นายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำจังหวัดหรือนายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำกรุงเทพมหานครแล้วแต่กรณีบันทึกข้อมูลของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ลงในระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครเกษตร

5) คุณสมบัติของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านให้เป็นไปตามความในข้อ 2) ของประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง ประเภทคุณสมบัติ และการขึ้นทะเบียนอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครเกษตรกิตติมศักดิ์ลงวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2553 ดังนี้

- (1) มีความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรและสังคม
- (2) มีภูมิสำเนาหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ที่สมัคร
- (3) มีสุขภาพแข็งแรง และมีความสนใจและกระตือรือร้นในงานด้านการพัฒนาการเกษตร
- (4) เป็นผู้มีความเสียสละ และเอื้อเฟื้อเกื้อกูล
- (5) มีความประพฤติดี และเป็นแบบอย่างให้กับเกษตรกรในชุมชน
- (6) สามารถติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่และเกษตรกรภายในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี
- (7) สามารถนำความรู้ เทคโนโลยี และข้อมูลข่าวสารที่ได้รับถ่ายทอดสู่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายได้

(6) ให้อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) อยู่ในวาระคราวละ 4 ปี

นอกจากการครบวาระตามวรรคแรกให้อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านสิ้นสุดสถานภาพการเป็นอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ให้เป็นไปตามความในข้อ 14 ของระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยการบริหารงานอาสาสมัครเกษตร พ.ศ. 2551 ดังนี้

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถหรือคนไร้ความสามารถ
- (4) เป็นบุคคลล้มละลาย
- (5) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกปลดถูกจำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
- (6) คณะกรรมการ อกษต. ในตำบลนั้นมีมติให้ออกด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมด
- (7) กรณีมีเหตุให้สถานภาพของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) สิ้นสุดลงตามข้อ 6) ให้ประธานกรรมการอาสาสมัครเกษตรประจำตำบล รายงานการสิ้นสุดสถานภาพการเป็นอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ให้นายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำจังหวัดหรือนายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครพร้อมหลักฐานประกอบ

ให้นายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำจังหวัดหรือนายทะเบียนอาสาสมัครเกษตรประจำกรุงเทพมหานครแล้วแต่กรณี จัดให้มีการคัดเลือกอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ขึ้นแทน แล้วบันทึกข้อมูลลงในระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน ภายใน 60 วัน นับจากวันที่ทราบการสิ้นสุดสถานภาพของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) แต่ละคน

2.3 บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน

ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (พ.ศ. 2554) ระบุว่าบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ดังนี้

- 1) จัดเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของหมู่บ้าน
- 2) ร่วมกับกรรมการหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ระดับหมู่บ้าน
- 3) ประสานงานในการถ่ายทอดความรู้และการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในหมู่บ้าน
- 4) ติดตามสถานการณ์การเกษตรในหมู่บ้านและรายงานเหตุการณ์ฉุกเฉินเร่งด่วนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คู่มืออาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) (พ.ศ. 2555 : 7-11) ยังได้อธิบายบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ไว้ดังนี้

1. การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของหมู่บ้าน
 - 1.1 การขึ้นทะเบียนเกษตรกร (ทบก.)

1.1.1 ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรทราบในเรื่อง

- 1) สิทธิประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกร
- 2) คุณสมบัติของเกษตรกรที่จะขึ้นทะเบียนเกษตรกร
- 3) เอกสารสำคัญที่ต้องใช้ในการขึ้นทะเบียนเกษตรกร
- 4) วัน เวลา สถานที่ รับขึ้นทะเบียนเกษตรกร

1.1.2 การรับขึ้นทะเบียนและปรับปรุงข้อมูล

- 1) ช่วยตรวจสอบความครบถ้วนของเอกสารหลักฐาน
- 2) ตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น
- 1.2 การขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ (ทพศ.)

1.2.1 ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรทราบในเรื่อง

- 1) สิทธิประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ (ทพศ.)
- 2) คุณสมบัติของเกษตรกรที่จะขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ (ทพศ.)
- 3) เอกสารสำคัญที่ต้องใช้ในการขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ (ทพศ.)
- 4) วัน เวลา สถานที่ รับขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ (ทพศ.)

1.2.2 การรับขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ (ทพศ.)

- 1) ช่วยเจ้าหน้าที่รับคำร้องและตรวจสอบเอกสาร
- 2) ตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับเบื้องต้น

1.2.3 การทำประชาคม

1.2.4 ช่วยร่วมตรวจสอบพื้นที่

2. การร่วมกับกรรมการหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับหมู่บ้าน
 - 2.1 รวบรวมข้อมูล
 - 2.2 เข้าร่วมเวทีการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับหมู่บ้าน/ตำบล
3. การประสานในการถ่ายทอดความรู้และแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในหมู่บ้าน
 - 3.1 ประสานงานการถ่ายทอดความรู้
 - 3.2 ประสานงานในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในหมู่บ้าน
4. การติดตามสถานการณ์การเกษตรในหมู่บ้านและรายงานเหตุการณ์ฉุกเฉินเร่งด่วนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 เฝ้าระวัง และ แจ้งเตือนภัย
 - 4.1.1 ภัยจากโรคแมลงศัตรูพืชระบาด
 - 4.1.2 ภัยจากภัยพิบัติธรรมชาติ
 - 4.2 ดำรวจพื้นที่ประสบภัย
 - 4.3 การช่วยเหลือผู้ประสบภัย

อาสาสมัครเกษตรจะได้รับสิทธิประโยชน์และสิ่งตอบแทน จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยการบริหารงานอาสาสมัครเกษตร พ.ศ. 2551 ได้แก่

1. มีบัตรประจำตัว
2. ได้รับโอกาสเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
3. ได้รับโอกาสในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาการเกษตร การสหกรณ์ การทัศนศึกษาดูงานตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดขึ้น
4. อาสาสมัครเกษตรที่มีผลงานดีเด่น ซึ่งผ่านการคัดเลือกจะได้รับการประดับเครื่องหมาย หรือประกาศเกียรติคุณ หรือเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด
5. ได้รับการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการตามหลักการสหกรณ์ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด
6. ได้รับสิทธิประโยชน์อื่นใดเพิ่มเติมตามที่คณะกรรมการนโยบายอาสาสมัครเกษตรกำหนด

3. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2555:1-12) ได้สรุปไว้ว่า สภาพพื้นฐานทางการส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นกระแสนของการพัฒนาเกษตรในอนาคต ได้มีการปฏิบัติอยู่ในระดับหนึ่ง ในภาพของ 4 มุมมอง (perspectives) ของการพัฒนา/ส่งเสริมการเกษตรในประเด็นที่สำคัญที่เน้นการมีกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายเป็นศูนย์กลางและเจ้าหน้าที่รัฐ/เอกชนสนับสนุน คือ

มุมมองที่ 1. การเพิ่มสมรรถนะในการควบคุมจัดการระบบย่อยที่สัมพันธ์กันในการพัฒนา/ส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตร เป็นระบบที่ประกอบด้วยระบบย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์และทำปฏิสัมพันธ์ที่เกิดภาวะสมดุล คือ ระบบการศึกษานอกระบบ ที่มีเกษตรกร/กลุ่มเกษตรกร/เครือข่าย/วิสาหกิจชุมชนเป้าหมายแบบเป็นศูนย์กลางเพื่อช่วยให้เขาเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงบวกที่เน้นด้านการตลาดและนวัตกรรม ระบบของการพัฒนาการพึ่งตนเอง ด้วยกระบวนการ “ทำไปเรียนรู้ไป” (learning by doing) “ช่วยเขาให้ช่วยตนเองได้” (help them to help themselves) ด้วยการ

สนับสนุนของเจ้าหน้าที่หรือแกนชาวบ้าน ที่อาจจะเริ่มจากบุคคลแต่ละคน ให้เกิดการพัฒนาตนเอง คิดเองเป็น ทำเองเป็น แก้ปัญหาเองเป็น ที่แต่ละคนสามารถจัดการตนเองได้ หรือเริ่มต้นที่กระบวนการกลุ่มเพื่อเกิดพลังร่วม จึงเกิดเป็นการพัฒนาการพึ่งตนเองได้ ระบบการเปลี่ยนพฤติกรรมที่ยั่งยืนที่มีแนวทาง เน้นการเพิ่มโอกาส เพิ่มทางเลือกเพื่อเพิ่มสมรรถนะ ที่ต้องมีทิศทางและแนวโน้มเข้าสู่การบรรลุเป้าหมายสุดท้ายคือการเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิต

การดำเนินการร่วมกันโดยเฉพาะหน่วยงานในกระทรวงเดียวกัน (กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมการข้าว กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน ฯลฯ ที่มีหน่วยงานวิจัยและพัฒนา) และแม้ต่างกระทรวงที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องเข้าใจความหมายของ “การส่งเสริมการเกษตร” ร่วมกันด้วยความถูกต้อง และชัดเจน เพื่อสนับสนุนกันและกันและผลสะท้อนกลับมาแก่คลังสตอร์/เครือข่าย วิชาหลักคือการส่งเสริมทรัพยากรด้านมนุษยทุนกลาง ทูตทางสังคม ฯลฯ

มุมมองที่ 2 วิธีการในการคิด (thinking method) ของการพัฒนา/ส่งเสริมการเกษตรเพื่อลดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

ประกอบด้วยแนวคิดที่สำคัญ ได้แก่

1. ความร่วมมือร่วมใจ ในการกำหนดอนาคตของตนเองด้วยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่รัฐ/เอกชน

2. การเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป้าหมายด้วยการมีเกษตรกรอาสาสมัครในบางสาขา เพราะต้องการผลของการมีแกนนำที่เพิ่มความชำนาญเฉพาะอย่าง (specialization) ที่มีการสั่งสมทักษะ ที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย “จิตอาสา”

3. การให้การฝึกอบรมแก่ผู้ที่จะเป็นผู้ฝึกอบรม (Training for trainer) ด้วยการปรับกรอบของบทบาทเจ้าหน้าที่รัฐ/เอกชนมาใช้

มุมมองที่ 3 ฐานความรู้และการปฏิบัติตามแนวคิดทฤษฎีและแนวความคิดที่เกิดการสั่งสมทักษะ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีผลมาจากการถ่ายทอดนวัตกรรม/เทคโนโลยีที่เหมาะสม

มุมมองที่ 4 มรดกทางวัฒนธรรม ด้านวิถีชีวิตคนไทย การสั่งสมทุนทางทรัพยากร ได้แก่ ทุนของกองทุนกลาง ทุนทางความรู้ ทักษะ ทุนของการเปลี่ยนแปลง ทุนทางสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ยุกติ สาริกะภูติ และบำเพ็ญ เจียวหวาน (2555:287) ได้สรุปว่า การส่งเสริมการเกษตรต้องมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเกษตร ซึ่งชุมชนเกษตรจะเข้มแข็งต้องมีการพัฒนาใน 7 มิติ หรือ 7 ด้าน คือ

1. การทำเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาการเกษตรที่สอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่นให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เน้นเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น และมีการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการด้านการผลิตและการตลาด ในกรณีที่มีการเกษตรนั้นมีผลผลิตส่วนเกินหรือเกี่ยวข้องกับตลาด

2. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การแก้ปัญหาเรื่องป่า ดิน และแหล่งน้ำ โดยองค์การเกษตรและเครือข่ายร่วมมือกันในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า พัฒนาแหล่งน้ำที่มีอยู่หรือร่วมกันสร้างใหม่ เรียนรู้การบริหารจัดการการใช้น้ำ การปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ การลดเลิกการใช้สารเคมีในการผลิต หันมาสู่การเกษตรและการผลิตที่สร้างความสมดุลและความยั่งยืนให้สิ่งแวดล้อม

3. กองทุนและสวัสดิการชุมชน กองทุนชุมชน หมายถึง กองทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน เป็นการระดมทุนในชุมชนที่เชื่อมโยงและสนับสนุนการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรม และธุรกิจชุมชน รวมทั้งโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน และจัดสรรดอกผลจากกองทุนมาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน ให้สวัสดิการด้านการศึกษา การพัฒนาสุขภาพ คนชรา และคนที่ประสบภัยและได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจ สังคมต่าง ๆ

4. ธุรกิจชุมชน หมายถึง การบริหารจัดการผลผลิต และการแปรรูปผลผลิตขั้นต้นในระดับครัวเรือนของชุมชนและเครือข่ายเพื่อจำหน่ายในชุมชน ตลาดท้องถิ่น และตลาดในเมือง ในบางกรณี ให้ชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการทุกขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดการตลาดชุมชน ร้านค้าชุมชน ธุรกิจชุมชนในประเด็นต่าง ๆ พัฒนา การผลิต การตลาด และการจัดการระดับเครือข่ายให้มีอำนาจต่อรองกับตลาดภายนอก

5. อุตสาหกรรมชุมชน หมายถึง การจัดการทรัพยากรโดยธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนและผลผลิตของชุมชน และเครือข่ายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดคุณค่าและเพิ่มมูลค่าสูงสุดแก่ชุมชน เช่น แปรรูปผลผลิตจากธรรมชาติและการเกษตร เพื่อการบริโภคในชุมชนทดแทนการซื้อจากตลาด

6. การจัดการด้านสุขภาพชุมชน การพัฒนารูปแบบการจัดการด้านสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ยาสมุนไพร ยาแผนพื้นบ้านและแผนไทย มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานด้านสุขภาพร่วมกับหน่วยงานราชการ

7. การเรียนรู้ หมายถึง การจัดการการเรียนรู้ในประเด็นที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการและศักยภาพของท้องถิ่นตามประเด็นทั้ง 6 ประเด็น รวมไปถึงการจัดการการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน

การดำเนินงานพัฒนาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ เกษตรตำบล บุคลากรของท้องถิ่นอื่น ๆ จะมีบทบาทในการเสริมกระบวนการของประชาชนหรือเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่ควรเพิ่มขีดความสามารถของตนเองโดยการเข้าไปเรียนรู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาของเกษตรกร และต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เอื้ออำนวยให้แก่เกษตรกร ซึ่งเจ้าหน้าที่ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนในการทำงานส่งเสริมการเกษตรใหม่ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะทำให้งานส่งเสริมการเกษตรสัมฤทธิ์ผลได้ตามเป้าหมาย

สรุป การส่งเสริมการเกษตร เป็นการนำความรู้และวิทยาการที่ทันสมัยที่ได้มาจากการคิดค้นและวิจัยของนักวิชาการไปสู่เกษตรกร โดยมีองค์กรเกษตรส่งเสริมการเกษตรเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้และเผยแพร่ความรู้ ดังกล่าว และเป็นการให้การศึกษาในระบบโรงเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงการนำข้อมูลข่าวสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรไปสู่เกษตรกร

4. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

ปทานุกรมสังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532: 246) ได้บัญญัติคำว่าความคิดเห็น ซึ่งตรงกับคำว่า Opinion ในภาษาอังกฤษไว้ว่า หมายถึง

1. ข้อพิจารณาเห็นว่าเป็นจริงจากการใช้ปัญญาความคิดประกอบ ถึงแม้จะไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยันได้เสมอไปก็ตาม
2. ทัศนะหรือประมาณการเกี่ยวกับเนื้อหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
3. คำแถลงที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อปัญหาที่มีผู้นำมาขอปรึกษาว่าความคิดเห็นมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า เจตคติ ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่าแนวโน้มที่บุคคลได้รับมาหรือเรียนรู้มา และกลายเป็นแบบอย่างในการแสดงปฏิกิริยาสนับสนุน หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อบางสิ่งบางอย่างหรือต่อบุคคลบางคน

สิริพร บุญนันท์ (2539) อ้างถึงในนิรุทธ์ สุขเจริญ (2549: 15) กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกทางด้านความรู้สึกหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยอารมณ์ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตามอาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ตามกาลเวลาการแสดงออกความคิดเห็นอาจทำด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้

วันเพ็ญ พัทธชา (2540) อ้างถึงในนิรุทธ์ สุขเจริญ (2549: 15) กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกทางถ้อยคำ เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ หรือค่านิยม แต่ความคิดเห็นไม่ใช่สิ่งเดียวกับทัศนคติเพราะในตัวของมันเองไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทางอารมณ์หรือทางพฤติกรรม

เสกสรร วัฒนพงษ์ (2542) อ้างถึงในนิรุทธ์ สุขเจริญ (2549:15) กล่าวว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกถึงความเชื่อทัศนคติ การวินิจฉัย การพิจารณาหรือการประเมินผลอย่างมีรูปแบบ โดยได้รับอิทธิพลมาจากทัศนคติและข้อเท็จจริง ความรู้ที่มีอยู่ของผู้แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การแสดงความคิดเห็นอาจจะแสดงออกโดยการพูดหรือการเขียนก็ได้

สรุป ความคิดเห็น เป็นการแสดงออกทางด้านถ้อยคำ ความรู้สึก เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ หรือค่านิยม การวินิจฉัย การพิจารณา หรือประเมินผลอย่างมีรูปแบบ ซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยอารมณ์ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตามอาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ตามกาลเวลา

5. สภาพทั่วไปของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (2556: 5-27) กล่าวถึง สภาพทั่วไปและการเกษตรของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี 2556 ไว้ดังนี้

5.1 ข้อมูลทางกายภาพ

5.1.1 ลักษณะและที่ตั้ง

อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อที่ 591.531 ตารางกิโลเมตร (369,594.375 ไร่)

5.1.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอท่าศาลา และอำเภอพรหมคีรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอปากพนัง อำเภอพระพรหม และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอปากพนัง และทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอพรหมคีรี และอำเภอลานสกา

5.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ร้อยละ 95.06 เป็นที่ราบ คิดเป็นเนื้อที่ 562.30 ตารางกิโลเมตร เป็นภูเขาร้อยละ 4.31 คิดเป็นเนื้อที่ 25.5 ตารางกิโลเมตร พื้นน้ำร้อยละ 0.63 ของพื้นที่ คิดเป็นเนื้อที่ 3.73 ตารางกิโลเมตร

5.1.5 ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพโดยทั่วไปอยู่ในเขตรมรสุมเมืองร้อน ฝนตกตลอดทั้งปี อุณหภูมิเฉลี่ย 27.58 องศาเซลเซียส แบ่งฤดูออกเป็น 2 ฤดู

ฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน

ฤดูฝน แบ่งออกเป็น 2 ช่วง

เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฝนตกไม่หนาแน่น

เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นช่วงที่มีฝนตกชุกหนาแน่น

5.1.6 การเมือง การปกครอง การบริหารราชการ

1) ส่วนภูมิภาค อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช แบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 115 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลท่าวัง ตำบลคลัง ตำบลท่าไร่ ตำบลปากนคร ตำบลนาทราย ตำบลกำแพงเซา ตำบลไชยมนตรี ตำบลมะม่วงสองต้น ตำบลนาเคียน ตำบลท่าजू ตำบลโพธิ์เสด็จ ตำบลบางจาก ตำบลปากพูน ตำบลท่าซัก ตำบลท่าเรือ

2) ส่วนท้องถิ่น แบ่งการปกครองออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) เทศบาลนคร 1 แห่ง คือ เทศบาลนครนครศรีธรรมราช

(2) เทศบาลเมือง 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองปากพูน

(3) เทศบาลตำบล 5 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลท่าแพ เทศบาลตำบลปากนคร เทศบาลตำบลบางจาก เทศบาลตำบลท่าजू และเทศบาลตำบลโพธิ์เสด็จ

3) องค์การบริหารส่วนตำบล มี 13 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน องค์การบริหารส่วนตำบลท่าซัก องค์การบริหารส่วนตำบลปากนคร องค์การบริหารส่วนตำบลท่าไร่ องค์การบริหารส่วนตำบลบางจาก องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าजू องค์การบริหารส่วนตำบลไชยมนตรี องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์เสด็จ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเคียน องค์การบริหารส่วนตำบลนาทราย องค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเซา

5.1.7 ประชากร

อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีประชากรทั้งสิ้น 266,772 คน แยกเป็นชาย 130,448 คน หญิง 136,324 คน ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 450.98 คน/ตารางกิโลเมตร

5.2 ข้อมูลทางชีวภาพ

5.2.1 พันธุ์พืช สภาพพื้นที่ของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่ราบลุ่มสภาพพื้นที่เป็นดินเหนียว ดินเหนียวปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติปานกลาง ปฏิกิริยา ดินเป็นกรดแก่ถึงด่างปานกลาง ซึ่งดินมีความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.5–8.0 เหมาะแก่การทำนาปลูกไม้ผลและพืชผัก ซึ่งพันธุ์พืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผัก

5.2.2 พันธุ์สัตว์ เกษตรกรในท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่มีการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อ

สรุปดังนี้ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ 591.531 ตารางกิโลเมตร (369,594.375 ไร่) มีประชากรทั้งสิ้น 266,772 คน แยกเป็นชาย 130,448 คน หญิง 136,324 คน ส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 115 หมู่บ้าน ระบบการผลิตโดยเฉพาะด้านพืช เกษตรกรในท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชจะอาศัยน้ำชลประทาน และน้ำจากธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตร คือการปลูกพืชผัก การทำไร่นาสวนผสม การปลูกไม้ผล ด้านการประมงเลี้ยงปลาในบ่อดิน และร่องสวนตลอดปี และด้านปศุสัตว์ เลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อถึงบ้าน

6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้รวบรวมผลงานวิจัยต่าง ๆ นำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้ คือ

6.1 อายุ

ชำนาญ เมืองลอง (2555: 95) ได้ศึกษาบทบาทอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านต่อการส่งเสริมการเกษตรในอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน ร้อยละ 44.9 อยู่ในช่วง อายุ 41-50 ปี ซึ่งอายุไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านที่เป็นอยู่ ซึ่งแสดงว่าอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านเมื่อมีอายุมากขึ้นการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรอาจจะลดลงเนื่องจากความสามารถในการประสานงานและการสื่อสารลดลง

6.2 เพศ

นิรุทธ์ สุขเจริญ (2549: 35) ได้ศึกษาความคิดเห็นของคณะกรรมการอาสาสมัครเกษตรกรที่มีต่อโครงการอบรมอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 75.4 เป็นเพศชาย

6.3 ระดับการศึกษา

ชำนาญ เมืองลอง (2555: 45) ได้ศึกษาบทบาทอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านต่อการส่งเสริมการเกษตรในอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่าอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านร้อยละ 32.7 จบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ปวช.) รองลงมาร้อยละ 26.5 จบระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า ร้อยละ 24.50 จบระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 10.2 จบระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และร้อยละ 2.0 เท่ากับจบระดับอนุปริญาตรีหรือเทียบเท่า (ปวส.) กับจบปริญาตรีกับปริญาโท

6.4 การดำรงตำแหน่งทางสังคม

กัมปโปล แก้วมีศรี (2545: 78) พบว่า จำนวนตำแหน่งทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของ อพปม. เมื่อพิจารณาถึงจำนวนตำแหน่งทางสังคมหลายตำแหน่ง อาจมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิธีการเข้ามาเป็น อพปม. เนื่องจากส่วนใหญ่การเข้ามาดำรงตำแหน่งโดยการคัดเลือกของผู้ใหญ่บ้านและเกษตรกรในหมู่บ้าน ชำนาญ เมืองลอง (2555:46) ได้ศึกษาบทบาทอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านต่อการส่งเสริมการเกษตรในอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน ร้อยละ 93.9 มีตำแหน่งอื่น ๆ เช่น อสม. อปพร. หัวหน้าคุ้ม สารวัตรกำนัน ร้อยละ 46.9 มีตำแหน่งเป็นกรรมการหมู่บ้าน

6.6 พื้นที่ถือครอง

นิรุทธ์ สุขเจริญ (2549: 35) ได้ศึกษาความคิดเห็นของคณะกรรมการอาสาสมัครเกษตรกรที่มีต่อโครงการอบรมอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 51.8 มีพื้นที่ถือครองระหว่าง 6-10 ไร่ รองลงมาร้อยละ 27.8 มีพื้นที่ถือครองต่ำกว่า หรือเท่ากับ 5 ไร่ ร้อยละ 8.3 มีพื้นที่ถือครองระหว่าง 11-15 ไร่ และผลการวิจัยของชำนาญ เมืองลอง (2555 : 96) ได้ศึกษาบทบาทอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านต่อการส่งเสริมการเกษตรในอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเองที่เพิ่มขึ้นทำให้อาสาสมัครเกษตรต้องรับผิดชอบในการดูแลเพิ่มขึ้นด้วย จึงมีเวลาปฏิบัติงานน้อยลง

6.7 รายได้ในครัวเรือน

ชำนาญ เมืองลอง (2555: 96) ได้ศึกษาบทบาทอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านต่อการส่งเสริมการเกษตรในอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นอาจจะทำให้การ

ปฏิบัติงานลดลง เนื่องจากรายได้ที่มากเพราะมีภาระหน้าที่มากทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพลดลงด้วย ต่างจาก บัณฑิต พรคทิง (2553: 86) พบว่า รายได้ของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพราะการมีรายได้ต่อครัวเรือนมากส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากผลตอบแทนที่ได้จากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกลุ่มมาก หากรายได้น้อยแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมก็น้อยตามไปด้วย

6.8 การปฏิบัติงานตามบทบาทอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านในงานส่งเสริมการเกษตร

จิตติญา เปรมกิจ (2552:95) พบว่าการดำเนินงานในบทบาทของการส่งเสริมการใช้พืชสดเพื่อปรับปรุงดินของหมอดินอาสา โดยสรุปในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ต่างจาก จริยา ไชยประเสริฐ (2550: 10) กล่าวว่า ในการดำเนินงานของอาสาสมัครเกษตรและสหกรณ์ ระดับตำบล จะปรึกษาเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอก่อนการดำเนินงาน และใช้วิธีการประสานงานกับเกษตรกร โดยการเข้าไปประสานงานที่บ้านและทางโทรศัพท์ ซึ่งได้รับความพึงพอใจและให้ความร่วมมือจากเกษตรกรด้วยดี ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครฯ และเจ้าหน้าที่ คือ ความไม่ปลอดภัยในพื้นที่ ขาดแคลนงบประมาณ เกษตรกรบางรายไม่ให้ความร่วมมือและการประสานงานที่ไม่ชัดเจน ความต้องการของอาสาสมัครฯ ในการพัฒนาการดำเนินงาน คือ การเพิ่มความรู้วิชาการ การสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิต เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือจากอาสาสมัครฯ โดยเฉพาะการแนะนำวิชาการด้านเกษตร ช่วยประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ และอยากให้มีความรู้โครงการอาสาสมัครฯ ต่อไป

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยจึงได้กำหนดตัวแปรและกรอบแนวคิด โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านในงานส่งเสริมการเกษตร อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา